

A készülő Magyar Nagylexikon munkálatairól

A Magyar Nagylexikon munkálatai az MTA elnökség 31/1986. sz. határozata alapján kezdődtek meg. Az elnökség e határozata tulajdonképpen az MTA 1986. évi közgyűlésének a lexikkal kapcsolatos döntését fogalmazta meg. A döntés értelmében az MTA elnöksége és az Akadémiai Kiadó hozzáfogott a 16 kötetet (valamint egy vagy két pótkötetet), mintegy 160 ezer címszót tartalmazó, összesen mintegy 2000 íven megjelenő lexikon munkálatainak előkészítéséhez. Az MTA elnöksége 1987. februári ülésén kijelölte a szerkesztőbizottságot. A szerkesztőbizottság elnöke *Berend T. Iván*, az MTA elnöke lett, tagjai *Beck Mihály*, *Enyedi György*, *Kulcsár Kálmán*, *Lomniczi Béla*, *Marx György*, *Michelberger Pál*, *Pataki Ferenc*, *Nagy Péter* és *Vizi E. Szilveszter* akadémikusok. (Az Akadémiai Kiadó Lexikon Szerkesztőségének vezetője *Szelle Béla*, a vezetőszerkesztők *Szerdahelyi Barabás Éva*, *Bárány Lászlóné*, *Kiss Miklós*, *Mód Zsuzsa*, *Rostás Sándor* és *Vasváry Artur*.)

A szerkesztőbizottság 1987. április 27-én megtartotta első, alakuló ülését. Ezen azokat a legfontosabb feladatokat mérte fel, amelyeknek elvégzése elengedhetetlen a feladat sikeres megvalósításához. Megkönnyítette helyzetét, hogy az Akadémiai Kiadó feltárta a korábbi vállalkozások meghiúsulásának közvetlen és közvetett okait.

Az olvasók többsége előtt közismert, hogy az Akadémiai Kiadó már 1954-ben hozzákezdett egy hasonló vállalkozáshoz. Akkor *Kovács Máté* akadémikus (Kovács Máté nem volt akadémikus – a szerk.) vezetésével egy Magyar Enciklopédia létrehozását határozta el az Akadémia. Az elképzelés logikus volt, hiszen az utolsó nagylexikon, amely Magyarországon 1945 előtt megjelent, az igényes külsőben napvilágot látott, megszövegezését tekintve magas szakmai színvonalon álló *Révai Nagy Lexikon* na volt. Ez, a *Pallas Lexikon*ra épülő vállalkozás 1911–1927 között jelent meg, második pótkötete pedig 1935-ben látott napvilágot. Csú-

pán az eltelt évtizedek alatt olyan hatalmas fejlődés zajlott le a tudományok terén, ami önmagában is indokolta egy újabb lexikon kiadását. Az 1945 után végbement változások, a kiadók államosítása lehetetlenné tette a korábbi lexikon egyszerű átdolgozását, javított új kiadását.

Nem is volt elképzelhető más formában a lexikon létrehozása. A hasonló külföldi vállalkozások mögött már kivétel nélkül legalább évszázados, a legrangosabb vállalkozások mögött pedig két évszázados múlt van. Ez idő alatt létrejöttek azok a külső és belső feltételek, amelyek biztosították és biztosítják ezeknek a nagylexikonoknak és enciklopédiáknak (*Encyclopaedia Britannica*, *Brockhaus Lexikon* stb.) létrejöttét és folyamatos megújítását, általában 2–3 évtizedenként. 1954-ben az Akadémia és az Akadémiai Kiadó – talán némileg meggondolatlanul – arra vállalkozott, hogy egyszerre tegyen eleget mindazoknak a szükségleteknek, amelyek ezzel kapcsolatban fölmerülnek: létrehozza a Magyar Enciklopédiát, ugyanakkor egyidejűleg megteremti azokat a körülményeket és feltételeket, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy a lexikon megjelenhessen, illetve hogy azután később folyamatosan meg lehessen újítani, formailag és tartalmilag egyaránt.

A kudarcok okai

A komoly lendülettel megindult munkálat hamar kifulladt. Az előkészített címszójegyzékeket és a megírt címszavakat részben felhasználta az Akadémiai Kiadó Lexikon Szerkesztősége az Új Magyar Lexikon 6 kötetének kiadásához.

Ezzel azonban nem maradtak abba a nagylexikon kiadására irányuló kísérletek. 1970-ben ismét megkezdődtek az Akadémiai Kiadó keretében a munkálatok. Ezúttal 300 ezer címszóra tervezett 30 + 1 kötetes lexikonról volt

szó, kötetenként 100 íves terjedelemben. Ez később módosult, amennyiben 40, egyenként 75 íves kötet kiadását tervezték, ez azonban csupán a megjelentetés formáján jelentett volna változást. 1976-ban visszatértek a 30 kötetes változathoz.

1977. június 14-én az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága tárgyalta a lexikon új koncepciójáról. Ekkor összesen 12 kötetes, kötetenként 80 ív terjedelemben megjelenő, mintegy 250 ezer címszót tartalmazó lexikon körvonalazódott. Az Akadémiai Kiadó Lexikon Szerkesztősége újból hozzákezdett a lexikon előkészítéséhez, sőt, az egyes címszavak megfogalmazásához is. Ez a vállalkozás is viszonylag gyorsan megfeneklett. 1982-ben az Akadémia visszatért egy nagyobb változathoz. Ez 16 kötetből állt volna. A munkálatokat azonban 1984 elején leállították. Addigra már mintegy 30 millióba került mindaz, ami végül is összejött ehhez a lexikonhoz. A címszójegyzékeken kívül jelentős mennyiségű kézirat is elkészült, egyebek között az első kötet teljes kézírata.

Időközben az elmúlt évtizedek folyamán az Akadémiai Kiadó gondozásában 40 különféle szaklexikon jelent meg, közülük számos igen jól sikerült, s mind szakmai körökben, mind a szélesebb olvasóközönség körében komoly sikert aratott. Ez mintegy jelezte, hogy nem lehetetlen a nagylexikon elkészítése sem, valószínű tehát, hogy az alkalmazott munkamódszerekben kell a számos kudarc okát keresni. Az Akadémiai Kiadó Lexikon Szerkesztősége felmérte az addigi vállalkozásokat s körvonalazta a kudarcok okait.

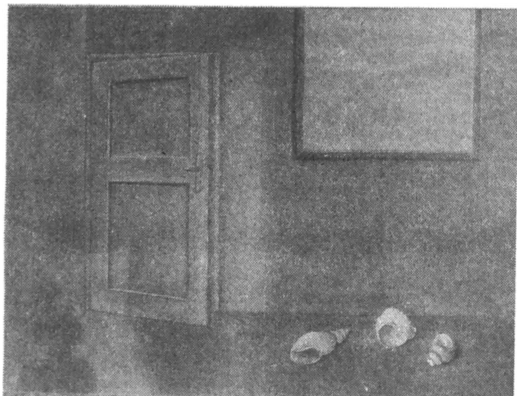
A kudarcok gyökere a *tapasztalatlanságban* rejlett. Ennek számlájára irandó, hogy kezdetől fogva igen *feszített tempót* diktáltak az illetékesek. A határidőkről ugyan gyorsan bebizonyosodott, hogy nem tarthatók, mégis sokáig, túlságosan sokáig erőltették betartásukat. Ez kapkodáshoz vezetett, s jelentősen hozzájárult a zűrzavar kialakulásához.

Ugyanennek a másik oldalát jelentette, hogy az elvégzendő munkához mérten kevés volt a lexikon szerkesztőségben dolgozó *szakemberek* száma, azoké, akik az egyes tudományterületeket, illetve egy-egy kisebb területet gondozták. Tulajdonképpen még ma is relatíve kevés szakember vesz részt a lexikon szerkesztőség munkájában. Akkor is így van ez, ha tudjuk, hogy magyar nyelvű lexikon nem képes elartani annyi munkatársat, mint egy olyan lexikon, amely valamelyik világnyelven jelenik

meg, s így vásárlóközönsége a sokszorosa a magyar lexikonénak.

Kezdetől fogva sok gondot okozott, úgy is megfogalmazható, hogy a nagylexikon munkálatainak az egyik veleszületett rendellenessége volt a *párhuzamosság*. Az értendő ezen, hogy – részben időmegtakarítás céljából – a címszójegyzékek készítésével, összeállításával szinte egy időben kezdődött meg a címszavak megírásának munkája. Az egyesített végleges címszójegyzék elkészítése rendkívül nehéz feladatnak bizonyult, az egyes önálló tudományterületek is csak nehezen alakították ki a maguk címanyagát, s így az időzavar leküzdése reményében belopakodott a lexikon szerkesztés egyes folyamataiba a rögtönzés. Még az egységes végleges címszójegyzék megszületése előtt elkezdtek megírni a címszavakat. Ez a látszólagos időnyerés végső soron hatalmas terhet jelentett a szerkesztés számára: hamarosan áttekinthetetlenné váltak a munkafolyamatok, a szerkesztésben komoly zavarok támadtak.

Nagy nehézségeket okozott a *tisztázatlan helyzetek* számos következménye is. Nem alakult ki egységes mechanizmus az átfedések megszüntetésére. Ahelyett, hogy az érintkező címszavaknál csak egyszeri megfogalmazásra törekedtek volna, esetleg kölcsönös lektorálással kiegészítve, végül is mindegyik tudományterület megfogalmazta a maga címszó verzióját, ami a zavart csak fokozta. Elmélyítette ezt, hogy az egyes tudományterületeken ugyanaz a címszó eltérő fontossági és terjedelmi besorolást kaphatott. Ilyenkor a szerkesztőség munkatársai igyekeztek összeegyeztetni a szövegeket, s ez helyenként pontatlanságokhoz, hibás megfogalmazásokhoz vezetett.

Itt csupán a legfontosabb hibák rövid áttekintésére vállalkozhattunk, nem térhettünk ki az összes részletre. A korábbi kudarcok okait felmérve, hasznosítva a tapasztalatokat, került azután sor a jelenlegi elképzelések kialakítására.

A jelenlegi elképzelések

Mindenekelőtt megszületett a döntés, melynek értelmében a lexikon szerkesztőséget megfelelő *személyi számítógépparkkal szerelték fel*. Kidolgoztak egy *programot* is ezekhez a gépekhez, s így lehetővé vált a címszóállomány tárolása és majdani kezelése ezeken a számítógépeken. A személyi számítógéppark összekapcsolása egy nagyobb teljesítményű számítógéppel később lehetővé teszi az egész anyag egységes kezelését és folyamatos finomítását, karbantartását. Ugyancsak számítógépen kívánja a kiadó tárolni a lexikon címszavainak, ill. egyes köteteknek szövegét és ábráit is.

A Nagylexikont 1600 ív terjedelemben, valamint mintegy 15–20 százaléknyi illusztrációval 16 kötetre tervezzük. A szerkesztőbizottság – korábbi állásfoglalásainak megfelelően – a szöveg közti *színes és fekete-fehér illusztrációk* mellett döntött, amelyek mind tartalmi, mind formai szempontból elengedhetetlenek a lexikon megfelelő színvonalú elkészítéséhez. Az utolsó kötet megjelenése után egy pótkötet következik. A lexikon B/5 formában, kötetenként mintegy 100 ezer példányban jelenne meg. A sorozatot *indexkötet* egészíti ki, ez azokat a neveket, fogalmakat stb. tartalmazza majd, amelyek nem kapnak önálló címszót (még átutaló címszót sem). Tervezi a kiadó a lexikon *elektronikus kiadásváltozatának* forgalmazását is.

1988 tavaszán megindult a lexikon *címszóanyagának összegyűjtése*. Tekintettel a számítógépes tárolásra és kezelésre, ez a munka már nem a hagyományos módon folyt, ill. folyik, hanem *tematikusan*, bizonyos logikai összefüggések figyelembevételével. A címszóanyag összeállításánál több tudományterületen alapul lehet venni a korábban megjelentetett vagy már megjelenés küszöbén álló szaklexikonok anyagát, s ebben az esetben a címszógyűjtés jelentős részben a kiadón belül történik, természetesen figyelembe véve az értelemszerű különbségeket egy szak-, ill. egy általános lexikon között, míg azoknál a tudományterületeknél, ahol ilyen előmunkálatok nem állnak ren-

delkezésre, az egész munka sokkal nagyobb körütekintést kívánva meg, elsősorban külső erők bevonásával történik. A címszóanyag összegyűjtése 1989 júniusában lényegében befejeződött.

A szerkesztőbizottság 1988. november 9-i ülésén elfogadta a lexikon általános útmutatójának szövegét, vagyis állást foglalt mindazokban a vitás kérdésekben, amelyeknek eldöntése nélkül elképzelhetetlen a lexikon kiadása. Tekintettel az általános útmutatóban rögzített problémák horderejére, elengedhetetlen a némileg részletesebb bepillantás annak lényegében.

Mindenekelőtt a lexikon *tartalmi ismérveinek* kidolgozására kerül sor az útmutatóban. A lexikon általános közismereti lexikon lesz, amelyet a tudományosságra, tárgyszerűsége, információgazdagságra, tömör, de közérthető fogalmazásra törekvés jellemez. A 20. század utolsó két évtizedének tudományosságát, ismeretanyagát kell tartalmaznia, minden tekintetben korszerűnek kell lennie. A természettudományos és műszaki ismeretek mai hasznosságukkal és szerepükkel arányos teret kapnak benne. A társadalomtudományi ismeretek terén is figyelembe veszi az utóbbi évtizedekben e téren bekövetkezett átrendeződéseket és hangsúlyeltolódásokat.

A lexikon a magyar olvasóközönségre tekintettel kiemelten foglalkozik mindazokkal az ismeretekkel, amelyeknek kapcsolatuk van a magyarsághoz, Magyarországhoz. *Magyar központú* tehát abban az értelemben, hogy hangsúlyozottan tárgyalja mindazt az ismeretet, amelynek köze van az országhoz, népéhez, kultúrájához és tudományos életéhez stb. De magyar központú abban a tekintetben is, hogy ugyancsak hangsúlyozottan foglalkozik szomszédaink, történelmi partnereink történelmével, kultúrájával, tudományos eredményeivel stb.

Magától értetődik, hogy a lexikonnak mindezek mellett tartalmaznia kell mindazt, ami az emberiség közös kincse, mindazt az ismeretanyagot, ami nélkül egy korszerű, magas szakmai színvonalon álló lexikon a 20. század végén nem lehet meg. Ez azt is jelenti, hogy az európai eredetű és gyökerű humán műveltség ismeretei mellett szem előtt kell tartania más földrészek népeit és országait, mégpedig abban a mértékben, amint az egész emberiség kultúrájában, a mai világgazdaságban és világpolitikában szerepet játszanak. Egyúttal legalább az alapvető ismereteket közölnie kell az

emberiség egészéről, minden ismert etnikumról, népről, az újonnan önállóvá vált országokról is. A lexikon egyidejűleg előtérbe kívánja állítani az új ágazatokkal, irányzatokkal, tudományos és egyéb eredményekkel kapcsolatos információkat, természetesen a tudományosság szigorú követelményeit figyelembe véve.

A lexikon – a szerkesztőbizottság állásfoglalása szerint – a *művelt olvasóközönség* tájékoztatását szolgálja. Cikkeinek közérthetőnek, világosnak, szabatosnak, tömörnek, nyelvezetének magyarosnak kell lennie.

A lexikon szerkesztése során szembe kell nézni mindazokkal a problémákkal, amelyek az új tudományos eredmények közlésével függenek össze. A lexikonnak tehát nyitottnak kell lennie a legújabb kutatási területek és tudományos eredmények befogadására, azok egyértelmű elismerése előtt is, de mindenkor figyelemzettel erre a körülményre. A tudomány vitatott kérdéseiben a lexikon az álláspontok korrekt ismertetésére szorítkozik, közli az egységes álláspont hiányát, ill. utal arra, hogy hipotézisről van szó.

A közvetlen értékelést, a jelzőkkel történő minősítést a szerkesztőbizottság kerülni kívánja. Az *értéktételeknek* elsősorban a korrekt tényközlés révén kell érvényre jutniuk. Az értékrendben elfoglalt hely a cikk adatméltségéből következik, az egyes életpályáké az események bemutatásából. Ahol mégis elkerülhetetlen a direkt értékelés (pl. írói, művészi teljesítményeknél), ennek ott is tárgyyszerű alapokon kell történnie.

Belső arányok

A szerkesztőbizottság gondos előkészítő munka után kialakította a lexikon *belső arányait*, vagyis meghatározta az egyes tudományterületek részesedését az egész terjedelemből. Itt előzetes felmérésekre támaszkodhatott, ezek az egyes nagy, nemzetközileg is elismert lexikonok belső arányait térképezték fel és hasonlították össze. Egyidejűleg azonban figyelemmel kellett lennie azokra a változásokra, amelyek az elmúlt évtizedekben következtek be (a lexikonkészítés időigényességéből adódik, hogy a legújabb lexikon is legalább 2–3 évtizeddel ezelőtti helyzetet tükröz!) az egyes tudományterületek között és azokon belül, valamint a következő egy-másfél évtized várható eltolásaira is.

Tekintettel arra, hogy a címszóállományt az

Akadémiai Kiadó Lexikon Szerkesztőisége számítógépen tárolja és kezeli, lehetőség van arra, hogy a címszóállomány egészét szakterületenként logikai struktúrában, valamint betűrendben is áttekinthessük. Ez lehetővé teszi a lexikon belső arányainak utólagos módosítását. Elméletileg tehát nincs akadálya annak, hogy egyszerre figyelembe lehessen venni a nemzetközileg kívánatosnak tartott arányokat, valamint az egyes tudományok között bekövetkező és az egyes tudományokon belül végbemenő ágazati módosulásokat. Így lehetséges biztosítani azt, hogy ezen a területen ne egyéni-szakmai szempontok érvényesüljenek, hanem a döntés az összes tudományterület figyelembevételével, összehangoltan történjen. A lexikon címszóanyagának megírása csak akkor kezdődhet, amikor a végleges címszójegyzék már kialakult.

A lexikon, a terjedelmi lehetőségeket, valamint az igényeket figyelembe véve, adott terjedelmén belül kénytelen a rövid, tömören megfogalmazott szócikkeket előtérbe helyezni. Az átlagos terjedelem – számítások szerint – 400–500 *n* lehet. Egy szerzői ív tehát 80–100 címszó megfogalmazására ad lehetőséget. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne lenne szükség és lehetőség összefoglaló cikkek közlésére. Ezeket nem feltétlenül a nagy terjedelem jellemzi, sokkal inkább az, hogy az ismereteket természetes egységekben tárgyalják. Az összefoglaló, vagy másképpen közelítve az enciklopédikus szócikkeket a szakszerkesztők előterjesztése alapján a szerkesztőbizottság jelöl ki. Ilyen jellegű szócikkeket kapnak az egyes tudományágak, művészeti ágak, stílusok, az országok, az egyes népek és az egyes nyelvcsaládok stb. Az ilyen enciklopédikus szócikkekben előforduló nevek, fogalmak, eljárások közül azokat, amelyeket nem tárgyal önálló szócikk (vagy amelyekre utalás nem hívja fel a figyelmet), az indexkötet tartalmazza majd.

A szerkesztőbizottság által elfogadott (általános) útmutató foglalkozik a *címszóval* is. A címszó lehetőleg rövid, egyes számban álló, ismert magyar elnevezés, fogalom vagy név alak. Idegen szó csak akkor alkalmazható címszóként, ha nincs magyar megfelelője, vagy az idegen szó egyértelműen elterjedtebb. A külföldi földrajzi neveket hagyományos, magyar formában használjuk, ha van ilyen. A történelmi Magyarország helyneveit a korabeli és a ma élő forma szerint soroljuk be. Utalásként szerepel a jelenlegi hivatalos név.

Az idegen eredetű szavak származását jelöl-

jük, jelentését azonban csak abban az esetben adja meg a lexikon, ha az a cikk megértéséhez szükséges vagy többletinformációt tartalmaz. Az idegen nevek és szavak kiejtését akkor közli a lexikon, ha az átlagos műveltségű olvasó számára ismeretlen vagy nem értelmezhető.

Az általános útmutató keretében a szerkesztőbizottság meghatározta a *szócikkek* tartalmának, felépítésének, tartozékainak fontosabb mutatóit is. Itt elsősorban a minden szakterület összes cikktípusaira vonatkozó közös előírások fogalmazódtak meg. Az egyes szakterületek és azok különféle cikktípusai speciális problematikáját a lexikonszerkesztőség a tényleges szükségletek szerint állítja össze. Ugyanakkor a szerkesztőbizottság úgy döntött, hogy minden tudományterületre vonatkozóan mintacikkeket írat meg szakemberekkel, s azokat megvitatja. A vita alapján véglegesedett minta-szövegeket az egyes tudományterületek szerkesztői és szerzői kézhez kapják, hogy az általános útmutatókon kívül konkrét minta is rendelkezésükre álljon a szakcikk megfogalmazásához. A szerzők segítségére szolgálnak a cikk-sémák is, amelyeket ugyancsak kézhez kapnak.

Az általános útmutató természetesen részletesen sorra veszi a szócikk tartalmát és felépítését, a személyi cikkeket, amelyeknek sematikus vázát is rögzíti, hiszen azok felépítése szakterülettől független, érvényessége az összes lexikoncikk jelentős részére kiterjed. Ennek során foglalkozik az útmutató a címszó tartozékaival, a definícióval, az életrajznak az érintett személy munkásságára vonatkozó részével, a primer és a szekunder bibliográfia felépítésének egyes problémáival. Érinti pl. az útmutató a külföldi alkotók műveinek bibliográfiáját, a munkák eredeti és magyar címei (cím-változatai) közlésének rendjét, de olyan kérdéseket is, hogy az egyes cikktípusokban mely művek említéséről s milyen módon lehet szó.

Rendkívüli nehézségeket támaszt az *átírás* kérdése, amelyet az általános útmutatónak is érintenie kellett. A szerkesztőbizottság vita után végül úgy döntött, hogy a nem latin betűs írásrendszert használó nyelvek szavainak, neveinek átírásánál az érvényes akadémiai előírásokat kell követni. Ez a szláv cirill, a görög betűs szavak átírását és a keleti nevek magyar átírását szabályozza. Az átírásnál azonban a magyar nyelvben elterjedt alakokat (pl. Peking) előnyben kell részesíteni, hiszen a lexikon használója csak abban az esetben találja

meg a keresett földrajzi vagy személynevet, ha erre tekintettel vagyunk.

A *besorolás rendjét* illetően a szerkesztőbizottság a latin ábécét fogadta el, kiegészítve a magyar ö és ü betűkkel. A kettős betűk alkotó elemeit külön-külön soroljuk (tehát pl. ny az n-en belül az y-nál). A nem latin betűket vagy számokat, szimbólumokat stb. latin betűként vagy latin betűkből álló szóként jeleníti meg a lexikon. A számjeggyel kezdődő vagy közbevetett római számot tartalmazó kémiai címszavak besorolását külön szabály rögzíti. Az uralkodói sorszámok számértékükön érvényesülnek.

Felhívás vitára: ki kerüljön be az élő személyek közül?

A szerkesztőbizottság foglalkozott a lexikonba felveendő *élő személyek* kérdésével is. Tekintettel arra, hogy – különösen a magyar személyiségeket illetően – rendkívül nehéz az egyes tudományterületeken, a kultúra, a politika szférájában, az élet legkülönbözőbb aspektusaiban egymással összehasonlítható mérce kijelölése, a szerkesztőbizottság igyekezett objektív kritériumok alapján meghatározott állásfoglalást hozni. Ugyanakkor azzal is számolunk, hogy elkerülhetetlenül fel kell venni a lexikonba olyan személyiségeket is, akik bármilyen kritériumrendszeren kívül maradnak.

Figyelembe véve a probléma bonyolultságát, úgy véljük, hasznos lehet *vitát* indítani a szerkesztőbizottság állásfoglalásáról a Magyar Tudomány hasábjain. Az alábbiakban közöljük tehát a szerkesztőbizottság állásfoglalásának lényegét, s kérjük mindazokat, akiknek mondanivalójuk van ezzel kapcsolatban, küldjék be véleményüket a Magyar Tudomány szerkesztőségébe.

A Magyar Nagylexikon szerkesztőbizottsága 1988. december 19-i ülésének állásfoglalása a lexikonba felveendő élő személyekkel kapcsolatban: A szerkesztőbizottság álláspontja szerint szigorú kritériumrendszert kell felállítani s az így kialakított jegyzéket lehet mintegy 10% erejéig olyan élő személyekkel megnövelni, akik lényegében hasonló jelentőségűek, mint a kritériumrendszerben szereplő személyek.

A kritériumokat minden területen magasán, de nagyjából egyformán kell kialakítani. Tehát: a) a tudományban a Nobel-díjasok, hasonló elismerések tulajdonosai, az MTA tiszteleti

tagjai, szakterületük világszerte elismert képviselői. A magyarok közül az MTA rendes és levelező tagjai (a külföldön működő magyarok közül az MTA tiszteleti tagjai), a Kossuth-díj és Állami Díj tulajdonosai; *b*) az *irodalomban és a művészetekben* a Kossuth-díjasok, állami díjasok, külföldi és hazai kiemelkedő díjak tulajdonosai, minden területen tehát a legnagyobb elismerést jelentő díjak kitüntetettjei (Oscar-díj stb.), az irodalmi Nobel-díj kitüntetettjei, a nemzetközi zenei versenyek győztesei (beleértve a Magyarországon rendezett nemzetközi zenei versenyeket is), valamint a „Kiváló művész” cím tulajdonosai; *c*) a *sportolók* közül az olimpiai aranyérmesek, a világbajnokok; *d*) az *élő politikusok* közül a miniszterelnökök, valamint az egyes országok nagyszabású politikai, akik meghatároztak egy korábbi korszakot vagy fémjeleznek egy jelentős politikai irányzatot; *e*) a Magyarországon működő egyes egyházak vezetői, püspökei szerepelnek. *f*) Minden kategória külföldi személyiségei közül csak azok vehetők fel a lexikonba, akik a nemzetközileg ismert lexikonokban szerepelnek.

A külföldön élő magyarok közül minden kategóriában csak a valóban nemzetközi szintű kiválóságok vehetők fel.

A szerkesztőbizottság és a kiadó elképzelése szerint a Magyar Nagylexikon munkálatai a következő menetrend szerint alakulnak: 1989 szeptemberére létrejön a végleges címszójegyzék. Ezek után kezdődhet meg az első két kötet címszavainak megíratása. A kéziratoknak 1990 végére kell elkészülniük. Ha ez megvalósul, úgy az első két kötet 1993-ban *napvilágot láthat*. A továbbiakban évente két kötetet jelentünk meg. Körülbelül 2000-re tervezzük tehát a lexikon 16 kötetének a megjelentetését, mintegy egy évvel később láthat *napvilágot* a pótkötet és az indexkötet.

A számítástechnika sokoldalú igénybevétele lehetővé teszi azt, hogy a lexikon szövegét folyamatosan karbantarthassa a kiadó, kiegészítthesse a tudomány legújabb eredményeivel, változtatásokat eszközölhessen a szövegben, s ezeknek követelményeit egyidejűleg végigfuttassa mindenütt, ahol ez szükséges, beleértve az index kötetet is. Így megteremtődnek az alapok ahhoz, hogy a lexikonból két-három évtizedenként korszerűsített, átdolgozott kiadások láthassanak *napvilágot*.

Gunst Péter

A Magyar Tudomány 1989. évi 7–8. számából

Lapozgató

Kiemelkedően érdekes és tanulságos cikket közölt *Kónya Sándornak*, az MTA hivatalvezetőjének tollából a *Magyar Tudomány* 1989/6. száma, „Az akadémiai tagság összetételének változásai 1945–1949” címmel. A látzólag szigorúan szakmai, akadémiai, illetve tudománytörténeti tanulmány felvilágosítja az olvasókat arról, kiket választott meg 1945. május harmincadikán az „összes-ülés” akadémikusnak. Az új nevek fontos segítséget jelenthetnek a könyvtárak állománygyarapítóinak. Legtöbbjük ugyanis olyan személyiség, akiket később kiebudáltak a tudomány világából, nem sokáig örülhettek akadémiai címüknek, rangjuknak. Sok, igen sok olyan is akad közöttük, akiknek nevével a könyvtáros később mint kivonandó, selejtítendő, káros, illetve elavult művek szerzőivel találkozhatott. A cikk a továbbiakban a fordulat évéig még számos „fordulató” regisztrál, újabb és újabb neveket so-

rol fel, kiét azért, mert kiesett a kegyekből, kiét azért, mert belekerült.

A tanulság egyértelmű: a hagyományos és oly jogosnak tűnő állománygyarapítási szempontot – ki tekinthető és tekintendő vezető tudósnak – érdemes történetileg újragondolni. Több szempontból is: egyrészt nem érdemes igazán komolyan foglalkozni az akadémiai almanach névsoraival, mérlegelni, hogy ki kandidátus, ki nagydoktor, ki akadémikus stb., hanem abból kell kiindulni, hogy kire hivatkoznak, kinek a művei szerepelnek a bibliográfiákban. Másrészt érdemes azt is megfontolni, hogy „leirt” tudósok, hivatkozásra – politikai okokból – érdemtelennek tekintett alkotók műveire is figyelni kell (be kell őket szerezni), különben a könyvtár ritka kincsektől, később beszerezhetetlen művektől fosztja meg magát – és olvasóit.